

„Nyomjuk itt a pedaliszt” – Bebek György két levele az isztambuli fogságból

Bebek György – hasonlóan apjához, Bebek Ferenchez – bizonyára korának meghatározó alakja lehetett volna, amennyiben nem következik be török fogsága. Apja a 16. század derekán, a Habsburg–Szapolyai hatalmi vetélkedés idején az ország északkeleti birtokosaként voltaképpen minden lehetséges hatalmi tényező irányába igyekezett biztosítani pozícióit, amíg 1558-ban merénylet nem tett pontot élete végére. György követte apja érdekérvényesítési stratégiáját, amelynek az oszmánokkal való kapcsolat is szerves részét alkotta.¹ Vázlatos, áttekintő tanulmányt írt életéről Takáts Sándor, aki török rabságának történetét középpontba állítva, a maga jól ismert stílusában írt a főúrról. Takáts forrásait elsősorban a bécsi Hungarica és Turcica gyűjtemények követi levelei jelentették.² Utóbbiban található Bebek saját kezű, fogságból írt levelei, amelyeket I. Ferdinánd magyar király és német-római császárnak, valamint fiának, Miksa főhercegnek és cseh királynak, továbbá Albertus de Wyss császári követnek címzett.³ A Zichy család zsélyi levéltárának misszilisei között fennmaradt Bebek két, magyar nyelvű, szintén a fogságból saját kezűleg írt, eddig nem publikált levele, amelyek az előbbieket egészítik ki.⁴ Kuriózum-jellegük abban áll, hogy a fejedelmekhez írt könyörgő levelektől eltérően életkörülményeiről is nyilatkozott barátjának, Perényi Gábornak.

Bebek az északkeleti császári–erdélyi várháborúkkal párhuzamosan zajló Szécsény körüli hadieseményeket követően, 1562. június 21. körül esett fogságba és 1565. március 6-án, szultáni kézcsókot követően szabadulhatott.⁵ A vele együtt táborba szállt és

¹ Politikai állásfoglalásukhoz: VERESS, 1901., HORN, 2012. Általános összefoglaló a két Bebekről: KÁLI, 2014. Török kapcsolataikhoz talán a legbeszédesebb szerdahelyi Dersffy István kassai kapitány Miksa főhercegnek 1557. március 4-én, Kassáról írt levele: „Pro novitatibus Majestati Vestrae Serenissimae haec scribere possum, quod junior Bebek in Transilvaniam profectus est, senior vero Budae esse fertur, ac servitorem suum ad Portam Cesaream misisse.” ÖStA KA HKR, Akten, Expedit 1557. No. 65. fol. 359–360.

² TAKÁTS, 1907, 430–434; TAKÁTS, 1915, 173–179; TAKÁTS, 1922, 67–86.

³ Levele Ferdinándnak 1562. szeptember 11. ÖStA HHSStA Turcica 16. d. Konv. 1. fol. 63. Miksának 1562. október 1. ÖStA HHSStA Turcica 16. d. Konv. 2. fol. 97. Ferdinándnak 1562. október 28. ÖStA HHSStA Turcica 16. d. Konv. 2. fol. 187–188. Albertus de Wyssnek 1563. január 6. előtt. ÖStA HHSStA Turcica 17. d. Konv. 1. fol. 19. Ferdinándnak 1563. május 1. után. ÖStA HHSStA Turcica 17. d. Konv. 3. fol. 116–117.

⁴ A datálás helyszíne révén említve: PÁLFFY, 2007, 44.

⁵ Balassa János 1562. április 4-én azzal a céllal vágott Szécsény ostromába, hogy kimozdítsa a bátyja, Balassa Menyhárt és Zay Ferenc által védett Szatmár alól a budai pasa ostromló seregét, ahol egyébként a szécsényi parancsnok is harcolt. Bebek György ekkor kivonult csapataival, hogy csatlakozzon Balassához. A fiuleki Hasszán bég támadása ezt az egyesülést akadályozta meg. A Balassa János és Krusith János vezette csapatokra vereséget mért, felmentve ezzel Szécsényt. Jóllehet Balassa még ezután is csatára bátorította,

szintén fogságba esett Mágóchy Gáspárt 1562 őszén engedték el, amikor is a váltságdíj-átfedezendő kölcsönkérés és a kezesek kiállítására miatti hála mellett megírta Perényinek szerencsétlenségük történetét.⁶ Bebek már 1562. július 10-én – rövid füleki tartózkodást követően – Isztambulban volt. Szeptember 7-én éjjel vitték a városba és a császár házában tartották.⁷ Október végén azonban a várostól távol eső, a Fekete-tengerhez közeli, magyarul Bokoz kezynek nevezett erődítmény egyik tornyában őrizték Krusith Jánossal együtt.⁸ A szabadulása feltételeiről szóló tárgyalások során – az óriási váltságdíj és várainak átadása mellett – kilátásba került törökké válása, tehát iszlamizálása is.⁹ Amellett, hogy I. Ferdinánd, valamint János Zsigmond is közbenjárt szabadulásáért, a könnyebb ügyintézés és a körülmények jobbítása érdekében Bebek felesége is küldött Saffarithon keresztül Halil pasának egy aranyserleget, a másodvezérnek pedig 200 dukátot, ami végül azt eredményezte, hogy a kortársak sem tudtak kiigazodni a különböző, gyakran ellentmondásos tervek portái útvesztőjében.¹⁰ Az oszmánok a várháborúk hullámzása nyomán kialakult regionális bizonytalanság miatt tartották őt vissza. Szabadon bocsátásának körülményei és ideje mögött is tudatos időzítés állhat. 1565 tavaszára a Lazarus Freiherr von Schwendi vezette császári támadás újra Szatmárig tolta a frontvonalat, Bebek várait pedig a császáriak elfoglalták. Bebek a szultán engedélyéből – természetesen megfelelő váltságdíjért – János Zsigmondhoz kötelezett alattvalóként lehe-
tett újra szabad.

Jóllehet Bebek a királynak kegyetlen és szörnyű rabságról számolt be, valójában nemcsak levelezett, hanem egyik szervitorán, Saffarith Péteren keresztül az otthoniakkal is tartotta a kapcsolatot.¹¹ A családja, szolgálói és birtokai feletti aggodalom, valamint segítségkérés mellett februári levelében a humor megszgyéjét érinti fogalmazása („mesz-sze jöttem volt csatára törököt fogni... a Fekete-tenger mellé”). Életkörülményeire ha-

Bebek végül visszavonult. A történetről részletesen: KÖSZEGHY, 2008, 78–83. Bebek kézcsókja a szultánnal a császári orátor levelére hivatkozva: TAKÁTS, 1915, 178.

⁶ Mágóchy Gáspár levele Perényi Gábornak, Torna, 1562. október 29. MNL OL P 707, Missiles, No. 08380. A történet több változatban maradt fenn. FORGÁCH, 1982, 191–192; ISTVÁNNFFY, 2003, 324–326. Bebeket egy Török Ferenc nevű renegát árulta el, aki vagy Fülek bevétele, vagy a füleki bég elfogásának ígéretével a főurat csapdába csalta. A csel mögött maga a bég állt. Mágóchy – utólagos állítása szerint – figyelmeztette, hogy „áruló szaván el ne induljon”. A rajtaütés a Balogvár (Vámosbalog település, ma Velký Blh, SK) melletti erdőben – a közhiedelemmel ellentétben tehát nem Füleknél –, Mágóchy szerint konkrétan a Balog-patakon való átkeléskor történt. Vereséget mértek rájuk és mivel bekerítették őket, rengeteg foglyot ejtettek.

⁷ Albertus de Wyss levele Ferdinándnak, Konstantinápoly, 1562. október 2. ÖStA HHStA Turcica 16. d. Konv. 2. fol. 90r.

⁸ 1562. szeptember 11.: „datis ex constancynapilio”. 1562. október 1.: „datum constantynopoli”. 1562. október 28.: „datum in novo castro penes nykra mare”. 1563. január 6. előtti levelében: „datum hodie in turrim”. 1563. május 1. utáni levelében: „datum in isto maledicto turrim, in Bokez kezze, penes nygra mare”.

⁹ TAKÁTS, 1915, 176.

¹⁰ „Petrus Sapharitz Bebecki servitor ab uxore missus [...] Hally passae cupam auream et secundo vesirio 200 ducatos dono dedit...”. Albertus de Wyss levele Ferdinándnak, Konstantinápoly, 1563. július 5. ÖStA HHStA Turcica 17. d. Konv. 4. fol. 21v.

¹¹ Az őrizet szigorát némileg árnyalja Kerecsényi László Takáts Sándor által is hivatkozott levele, miszerint Bebek szabadon járt Isztambulban. TAKÁTS, 1907, 429; TAKÁTS, 1922, 176.

sonló stílusú megjegyzései utalnak – szívesebben nézne kisebb patakot a tengernél, valamint inkább enne Szent Péter halat osztriga és delfin helyett – de második levelének utóírata érdekesebb minden soránál:

„Krusith János urammal együtt nyomjuk itt a pedaliszt, mind olasz módon és spanyol módon és alamán módon, csakhogy igen rövid nyomatja vagyon a boltnak, amiben lakunk, e jámbor bányás urammal.”

Eckhardt Sándor Balassi Bálint monográfiájában Krusith kapcsán említést tett a két levélről, de csak a fentebbi utóírat közlésére szorítkozott, hozzátéve, hogy „A rövid pedálisz csak a golyóhoz kötött rablánc lehet, vagy valami deszka, amihez odakötötték a rabok lábát.”¹² Bebek azonban nem a pedaliszra értette a rövid jelzőt, hanem lakhelyükre (bolt), konkrétan a szobájukra, és az is lehet, hogy összességében az alacsony mennyezetre. Az olasz, spanyol és német mód utalhatna arra, hogy a többi nációból származó rabokhoz hasonlóan tartották őket fogva, ugyanis első levelét az „olasz urak helyéről” datálta. Ugyanakkor korábbi levelében arra hivatkozott, hogy olasz és német rabtársait elengedték, 1563 novemberében pedig már magyar rabokkal voltak együtt.¹³ A levelét végigkísérő ironikus megjegyzések és a pedalisz szó korabeli többértelmű jelentése mellé érdemes beemelni a címzethez köthető egyik történetet.¹⁴

Perényi Gáborról ismeretes, hogy a Habsburg Miksát magyar királlyá választó és koronázó országgyűlésen, 1563. szeptember 8-án magyar táncot adott elő. A történet hitelét azonban a korabeli forrásokból már a híres táncot megelőzően is bizonyítható súlyos köszvényes betegsége tette kétségessé, ugyanis a megfelelő fizikumot és erőnlétet igénylő magyar táncot köszvényesen nehezen mutathatta be.¹⁵ Jelen utóíratból úgy tűnik, hogy Bebek, még ha ironikusan is, de talán kedvelt időtöltésükre reflektált, ugyanis Perényi állítólagos országgyűlési szereplését hét hónappal előzi meg Bebek levele. A pedalisz „nyomása”, mint a béklyó viselése, vagy lépegetés, az olasz, spanyol és német mód, mint a keresztény nemzetek rab fiai, vagy az udvari táncok variációi, és az alacsony belmagasságú szoba, amely fogságuk aktuális színhelye és alkalmatlan a gyakorlásra. Bebek ironikus fogalmazása Perényi számára érthető lehetett, de ha mégsem, akkor – ahogyan a rab írta is – Saffarith életrészében egyértelművé tette számára. Úgy tűnik, hogy Bebek így próbált hatni a vele szomszéd birtokos Perényi Gáborra, megtámogatva ezzel a segítségkérését. Ami pedig még lényegesebb, hogy ez Perényi táncokban jártas hírét tükrözteti számunkra, hiszen ennek hiányában bizonyára nem élt volna Bebek a nyelvi játékkal.

Hogy Bebekre mi vár, visszatérhet-e, és ha igen, akkor milyen minőségben, természetesen az oszmán politikai játszmák függvénye volt. Fogvatartói a pszichológiai ráhatást

¹² ECKHARDT, 1943, 85. Közlésében elírás Perényi Gábor keresztnéve (György), és Krusith beceneve, a jámbor bányás (bányász) úr.

¹³ Koháry Imre, Sárközy Mihály és Dancs Ambrus levele Ferdinándnak, „in turri mari nigro”, 1563. november 15. ÖStA HHStA Turcica 17. d. Konv. 5. fol. 120.

¹⁴ A pedalia (-ium) lábbilincset jelent (BARTAL, 1901, 480.), ugyanakkor a „pedalis” korabeli jelentése az antikvitásból eredően egy lábnyi mérték. MELICH, 1912, 228. Általában véve jelenthet lábhoz tartozó dolgot (BENKŐ–KUBÍNYI–PAPP, 1976, 142.) és lábvalót, papucst is. FINÁLY, 1884.

¹⁵ KŐSZEGHY, 2008, 131–133.

sem mellőzték. Fogságának színhelyei, úgymint a csausz háza vagy a Bokoz kezy torony, vagy esetleges szabadon járása a városban és az otthoniakkal való kapcsolattartása mind a lelki nyomásgyakorlás részei voltak. Bebek orientációját éppen emiatt tökéletesen kiismerni sohasem fogjuk. Törökösségre hajlása elsősre úgy tűnhet, hogy a helyzet szülte kényszer és szükségszerű alkalmazkodásként vetődhetett fel részéről. Ugyanakkor a kép teljességéhez az is hozzátartozik, hogy Perényivel apáik egykori oszmán orientációja is közös volt bennük: Perényi Gábor apja, Perényi Péter 1532-ben törekedett Szulejmán szultánnál, Bebek György apja, Bebek Ferenc pedig 1557-ben szerezte meg tőle az erdélyi kormányzói kinevezést.¹⁶

Források

1.

Bebek György Perényi Gábornak

Rumeli Hisarı/Boğazkesen Kalesi, 1562. november 13.

(MNL OL P 707. No. 8376.)

Magnifice et spectabilis domine, domine et frater amiceque, mihi semper observandissime, post servitiorum meorum perpetuam commendationem! A hatalmas, kegyelmes, mindenható Úristentől kívánok te nagyságodnak mind az én jóakaró asszonyommal egyetembe minden jó szerencsét, egészséget. Továbbá én magam felől is még e mai napig minden jó egészséget írhatok nagyságodnak, még Istennek kegyelmességéből fogvatkozásom sem volt annyira, mert együtt¹⁷ vagyunk Krusith János¹⁸ urammal, az olasz urak helyén, akiket császár¹⁹ elbocsáta, az mi római császáruk²⁰ kérelmére és fizetésére. Reméljük mi is Krusith²¹ urammal, hogy minket sem hagyna az római császár és a csehországi király²² öfelségek, az mi kegyelmes uraink, csakhogy volnának oly uraink, barátink, kik futnák dolgunkat a fejedelmeknél, hiszen ha a hispániai király²³ szolgálit meg tudta szabadítani,

¹⁶ PUSKÁR, 2004, 221–222; HORN, 2012, 92.

¹⁷ „egink”. Lehetséges ejtése egyink, tehát egyek.

¹⁸ „kruzýt Ianos”. Lupoglavai Krusith (er. Kružić, magyarosan Krusics) János (1525–1580. július 9.), horvát származású nemes, I. Ferdinánd király kapitánya, 1553–1562 között korponai kapitány, 1554 augusztusában bányavárosi főkapitány, majd bányavidéki főkapitány-helyettes. 1562. április 4-én a szécsényi vesztés csatában fogságba esett, majd 1565 februárjában, Bebek előtt két héttel szabadult. 1568–1569-ben dunáninneni és bányavidéki főkapitány. 1570-ben katonai érdemeiért bárói címet nyert. KÖSZEGHY, 2008, 83; PÁLFFY, 1997, 270–271; PÁLFFY, 2011, 170.

¹⁹ „cřasak”. I. Szulejmán szultán (1494–1566).

²⁰ I. (Habsburg) Ferdinánd (1503–1564) német-római császár, magyar király.

²¹ „kruzýt”

²² I. (Habsburg) Miksa (1527–1576), I. Ferdinánd fia, 1562. szeptember 20-tól cseh király, 1564-től II. Miksaként német-római császár.

²³ „Ispanjāy”. II. (Habsburg) Fülöp (1527–1598), V. Károly fia, 1556-tól spanyol király.

hát minket inkább kellene, ki [!] ő hívei, jámbor szolgálai vagyunk, és az ő szolgálata mellett és hűsége mellett estünk fogollyá. De csak azt gondolom, hogy ím, mi nem németek és nem olaszok vagyunk, továbbra halad az mi dolgunk, ha a kegyelmes Isten reánk nem tekint az magas mennyből és annak utána mi magunk reá nem gondolunk, mert itt a pasáknak igen kedves az arany, ha bőven volna benne, de jól tudja nagyságod azt is, az mi kevés énnekem volt, hova kelt és mire kelt. Továbbá óvjad magad uram az hatalmas Úristenért²⁴ az féle szerencsétlenségtől, az mibe az én fejemet hozá az nagy Úristen, az én nagy sok számtalan bűneimért, kiből dicséртessék az ő szent neve, méltán megérdemlettem az Istennek ostorát, mert ha meg nem ismertette volna magát felém, netalán nem érdemeltem volna az magas mennyországot. Lám, régenten is az kegyelmes, mindenható Úristen sok királyokat, urakat és vitézeket megostorozott az bűneikért, de mikor megismerték az Úristent, megszabadította ismét őket. Gyakorta²⁵ szokta ez híveit²⁶ megsanyargatni, de ismét meg szokta vigasztalni, a vigasztaló szentlélekkel, miképpen Dánielt nem hagyta az verembe benyelni az oroslánoknak, azonképpen megoltalmaz engem is ez ördögtől és nem hagy benyelni az ő kegyetlen torkukba.

Továbbá megértettem az én szerelmes feleségem leveléből is, üzenetéből is és mind az én jámbor szolgálaim üzenetéből, főképpen a Saffarith Péter²⁷ beszédéből az te nagyságod hozzánk való szeretettel való barátságát és atyafiságát ez én keserű rabságomban és fogságomban, mely dologról az kegyelmes Istennek /míg/ élek, hálát nem tudok adnom, hogy ilyen atyafiat és gyámot adott az én megnyomorodott feleségemnek és gyermekemnek. De ha megszabadulhatok, bizony ismét vérem hullásával és igaz barátsággal, atyafisággal meg akarom szolgálnom, és míg élek, én is azon ember akarok lennem. Annak okáért most is kérem kegyelmedet, mint uramat és atyámfiát, hogy ne hagyjad feleségemet, gyermekemet, házaimat, szolgálaimat és jószágimat, mert ezeket ez mai napon is te kegyelmednek ajánlom, miképpen annak előtte is. Az mi dolguk léssen, kegyelmed viselje mindenben gondjukat nyavalyásoknak, ilyen nagy keserőségekben és szomorúságokban, és meg is látogassa te nagyságod az házakat is, néha-néha mégis. A szolgák is inkább vigyáznak minden dologra és hívebben szolgálnak. Továbbá, az hol mi rabnak nagyságod szerét teheti, tartóztasd meg én számomra, mind magadnak és az én szolgálaimnál, Kávássy²⁸ uramnál és Káthay Ferencnél²⁹ és a te nagyságod jámbor

²⁴ „vr Istenneret”

²⁵ Előtte áthúzza: „nagio”

²⁶ Előtte áthúzza: „ey”

²⁷ „safaryt peter”. A Bebek család horvát származású szervitora. 1564–1565-ben szádvári kapitány. DÉTSHY, 1969, 171. TAKÁTS, 1922, 82. 84. ISTVÁNFFY, 2003, 441.

²⁸ „kavassy”

²⁹ „kathay ferencnel”. Mindketten Perényi Gábor szervitorai. Kávássy László 1567-ben Dédestapolcsány tiszttartója, „Perényi hadainak legfőbb kapitánya”. ISTVÁNFFY, 2003, 447. Káthay Ferenc Perényi Gábor szervitora, egri lovashadnagy. CSIFFÁRY, 2010, 32. 1554-ben Bornemisza Gergely elfogásakor őt is rabul ejtették, ahonnan apja, Káthay János váltotta ki. TAKÁTS, 1928, 176. Részt vett az északkeleti várháborúban, 1558-ban Thelekessy Imre kassai kapitánysága alatt, majd az 1562 tavaszán Szatmár körül zajlott hadieseményekben, 1564–1566 között pedig egri főkapitány helyettes volt. FORGÁCH, 1982, 186, 361. SZABÓ, 1982, 32. Felesége egyébként egri felettesének, Mágóchy Gáspárnak unokahúga, Magdolna volt. CSIFFÁRY, 2010, 44.

szolgáinál, mert kéretik az én váltságomban, én mindenről megelégitem őket, és egyéb barátaidnál is. Mostan többet nem írhatok nagyságodnak, mert rövid az idő hozzá. Én Saffarithot³⁰ aztán minden tanúsággal bocsátom, kitől nyilvánban üzenek minden dolgaimról. Az kegyelmes, mindenható Úristen tartsa meg nagyságod mind az én jóakaró asszonyommal egyetembe, és adjon jószerencsés egészséget ti nagyságotoknak. Ez levél kelt egy magas toronyban,³¹ Krusith³² urammal együtt, az olasz urak helyén, Szent Márton nap után való pénteken, anno 1652. [!]³³

Bebek György³⁴ mostan szegény rab, nagyságodnak igaz barátja, tulajdon kezem írása.

[Címzés:] [Spect]abili ac [Mag]nifico domino [Gab]riely de pereny³⁵ [com]iti perpetuo comitatus [Aba]wýwariensis, domino, fratri et amico meo observandissimo

2.

Bebek György Perényi Gábornak

Rumeli Hisarı/Boğazkesen Kalesi, 1563. február 2.

(MNL OL P 707. No. 8375.)

Magnifice domine et amice mihi semper confidentissime, et plurimum amantissime, post servitiorum meorum perpetuam commendationem! Bízott uram és barátom, hiszem, hogy bizonyos vagy abban, hogy szívem szerint kívánok az mennyei hatalmas Úristentől tekegyelmednek minden jó szerencsével való egészséget, mind az én bízott asszonyommal egyetembe, az tekegyelmed szerelmes házastársával egyetembe lenni sok jó esztendeig és a hatalmas mennyei Isten látogasson meg bennetek minden javaival, az mit ő istensé[gét]ől kívántok lelketek idvességére és ez világi jó szerencsé[jé]re. Én magam felől is még ez mai napig minden jó egészség[et] írhatok. Kegyelmes bízott uram, továbbá hiszem, hogy az én leveletem, Saffarith Péter³⁶ mi jámbor szolgánk megadta te kegyelmednek, és amit tőle üzentem nyelvi szerint, azt is meg[mondta] kegyelmednek. Azért én most is azon bízott uramnak, barátomnak és atyámfiának tartom te kegyelmedet, mint

³⁰ „Safarjtot”

³¹ Bár pontosan csak a következő magyar nyelvű levelében nevezte Bokoz kezynek fogsága helyét, és a magas torony elnevezés jobban illene a galatai Fekete toronyra, a helyszín bizonyára az előbbire vonatkozik. Két héttel korábban, október 28-án írt levelében a Fekete-tengernél lévő új várnak nevezte, ami a Bokoz kezynek felel meg. Arról nincs forrás, hogy Bebeket a galatai toronyban tartották volna.

³² „kruzjt”

³³ A középső két szám felcserélve (1562).

³⁴ „Bebeek giergy”

³⁵ Perényi Gábor (1532–1567), Perényi Péter koronaőr († 1548) kisebbik fia, Abatúj vármegye örökös főispánja, 1554–1556 között felső-magyarországi főkapitány, 1554–1557 között tárnokmester, 1566-tól 1567-ig, haláláig országbíró.

³⁶ „safarjth peter”

igaz szabadságom korán, még inkább. Azért kérlek az hatalmas Istenért és jó szerencsédért, légy jó gondviselő az én nyomorodott rab vitézi fejemre és szabadságomra! Annak felette az én szerelmes feleségemre és édes gyermekimre, váraimra, jószágomra és jámbor vitéz szolgálóimra, mert az kegyelmes Istennek utána és az mi kegyelmes uraink és fejedelmink után nincsen senki több, bízott uram és barátom, több tekegyelmednél, kinek könyörögjek és esedezzem ez én nyomorúságomban és rabságomban, hanem csak tekegyelmed. Tudod bízott uram és barátom, hogy míg szabad ember valék magammal, és szabályam kezemben vala, minden szükségednek idején kész szolga voltam és bízott barátod voltam. Ha Isten ő szent felsége megszabadít, kibe kétségem nincsen, ezután is ugyanazon szolgáló és bízott barátod akarok lenni, mint holtom napjáig mostan Istennek. Az miben áll az én dolgom, akarom megjelentenem kegyelmednek csak rövideden, mert csoda mostan ez világ, és messze vagyunk egymástól. Igen messze jöttem volt csatára törököt fogni az aszú³⁷ szélére, a Fekete-tenger mellé, de mindennek úgy kell lenni, amint a kegyelmes Isten megírta embernek homlokára minden esetit, nyomorúságát és gyötrelmét, mert ő Istensége nélkül semmi nem eshetik emberen, sem történhetik.

Továbbá bizonyonnyal írhatom kegyelmednek, hogy mind a mi kegyelmes fejedelmink és uraink igen törekednek itt ez Portán az én szabadságomért, és innen másfelől János király³⁸ is igen érte vagyon, minden törekedésével érte vagyon a szabadságért. Immár ez két fejedelem között valamelyik felé török császár ad³⁹ hamar[ébb,] oda léssen szabadulásom, ezt b[izonnyal] írhatom az én szabadságom felől tekegyelmednek. Ezt is meg akarta[m] / írnom/jelentenem/ kegyelmednek hogy, hogy akár az mi kegyelmes uraink által legyen az szab[adu]lásom, akár az másik f[ej]edelem által legyen, de immár az mit [...] megígértem fejem vá[lt]sá[ga]ért mind török császárnak és az pasáknak, annak meg kell lenni. Tudnia illik török rabokat és nagy summa pénzt, ki énnálam egyik sincsen készen, mert tudja azt tekegyelmed, hogy az mi kevés pénz én kezemhez jut, azt én azonnal a sok jámbor vitéznek osztottam, énnekem soha semmi meg nem maradt benne. Rabjaimat azon formán. Az kiket pedig rabjaim közül meghagytam vala, azt is immár érti te kegyelmed e mostani szerencsétlenségemb[ől] mind szolgálóim váltságába kellett adnom. Immár én magam fejemért mind anélkül vagyok, nincs mit tennem, hanem az barát orcát fel kell vennem, kivel annak előtte soha nem éltem. Koldulnom kell ti kegyelmetek köz[ött] marhámra, zálogomra és jószágomra. Annakokáért kérem és könyörgök tekegyelmednek, hogy az minemű rendbéli dolgainkba és szükségimbe, mindeneknek előtte tekegyelmedet meglelem az én szerelmes feleségemmel egyetemben jámbor szolgálóink által és leveleink által, tekegyelmed az Istenre tekintve, ne hagyj, légy segítséggel, mind pénzzel és mind rabbal, az mibe feleségem által és szolgálóim által megtanáltattál, és annak felette mind barátidnál és jámbor szolgálóidnál, mint tudnia illik Kávássy Lászlónál⁴⁰ és Káthay Ferencnél⁴¹ és egyebeknek. Amint feljebb is meg [írtam] jószág[aink]ra, marhánkra és zálogunkra és levelünkre,

³⁷ Jelentése vízmeder. A Balog-patak mentén balul elsült portyára utalt vissza. KISS–PAPP, 1967, 191.

³⁸ II. (Szapolyai) János (Zsigmond) (1540–1571), választott magyar király, erdélyi fejedelem.

³⁹ Utána „oda” áthúzza.

⁴⁰ „kavasý laslonal”

⁴¹ „kataý ferencnel”

mind az én szerelmes feleségemmel egyetembe, mert ez dolog, hogy kegyelmed megértse, semmi késedelmet magának nem veszen, h[anem] hamar kell vele cselekedni, mert az török dolga csoda hirtelen dolog, hamar kíván efféle dolgot meglenni és elvégezni. Én is pedig nem igen kívánnám az itt való élest, és immár örömet kisebb patakot nézhetnek ez tengernél, és péter[ke] halat⁴² kívánnék inkább ennem, hogy nem mint az osztrigát és az delfin halat.⁴³ Ezt is bizonytal írhatom tekegyelmednek, hogy ha ez két dologban onnat hazul fogyatkozásom nem léssen, a summa dolga és az rabok dolga, hát Istennek segítség[vel] [bék]ességem lévén, a szenteltre, az húsvét napjára én is otth[on] akarnék lennem. Ennyit tudok írnom. Szabadságomnak módjában [hi]szem azt, hogy sok nem barátom nem hitte szabadulásomat, de [az Úr]isten kegyelmes mind[enki]hez, ki[k] őtet nyomorúságukban [segít]ségül hívnák, mert az mi embernél lehetetlen dolog, az [Ist]jennél az mind lehetségesek ő szent felségénél. Végezetre te kegyelmednek ajánlom az én szerelmes feleségemet, gyermekimet, váraimat, jószágomat, jámbor vitéz [szolgáimat] és az én nyomorodott rabságban való vitézi fejemet. Ne hagyj, bízott uram, az egy Istenért és a te jó szerencsédért! Tudod, amit velem művelsz, nem valami elvetett emberrel műveled, hanem vagyon miből megelégitenem, és az fölött, míg élek, ismét bízott szolgád és barátod vagyok és leszek, mert ha ma én rajtam az nyomorúság, holnap másom lehet, mert az Isten egyaránt támasztja fel az napot mind az szegényre és mind az gazdagra. Az hatalmas, kegyelmes atya, mindenható Úristen tartsa meg te kegyelmedet mind asszonyommal egyetemben, sok jó esztendeig és adja meg azt, amit Istentől igen szívetek szerint kívántok és adja az mindenható Úristen, én is hamar mehessek haza és lássuk egymást nagy jó szerencsés egészséggel és békességgel. E levél kelt ma, Gyertyaszentelő⁴⁴ Boldogasszony napján, kedden, a Bokoz kezy⁴⁵ nevű toronyban a Fekete-tenger parton. Anno domini 1563.

Krusith János⁴⁶ urammal együtt nyomjuk itt a pedaliszt, mind olasz módon és spanyol módon és alamán módon, csakhogy igen rövid nyomatja vagyon a boltnak, amiben lakunk, ez jámbor bánys⁴⁷ urammal.

Bebek György (Bebeek giergy) te kegyelmed ugyanazon régi bízott szolgája és barátja, mostan szegény rabja a Szulejmán (Suljman) császárnak

[Címzés:] Magnifico domino Gabrielj de perjyn, comiti perpetuo comitatus Abawywariensis, [do]mino et fratri meo semper confidentissimo

⁴² Szent Péter hal vagy más néven kakashal.

⁴³ „osztrjkat es az delfjn halat”

⁴⁴ Előtte „zent” áthúzva.

⁴⁵ A Boğazkesen Kalesi hallás után lejegyzett magyar alakja, ma Rumeli Hisari (Isztambul, TR). Konstantinápoly ostromakor épült. További korabeli elnevezései: PÁLFFY, 2007, 43–44.

⁴⁶ „kruzjt Ianos”

⁴⁷ A bányavárosi főkapitány és bányavidéki főkapitány-helyettes Krusith beceneve.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- MNL OL
P 707 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
Zichy család zseléi levéltára, Missiles
- ÖStA
HHStA
Turcica
KA
HKR Österreichisches Staatsarchiv
Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Bécs
Staatenabteilungen, Türkei I. Turcica der Reichshofkanzlei
Kriegsarchiv
Zentralstellen, Wiener Hofkriegsrat
- *
- BARTAL
1901 BARTAL Antal: *Glossarium mediae et infimae latinitatis Regni Hungariae*, Lipcse, 1901.
- BENKŐ–KUBÍNYI–PAPP
1976 *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, III., főszerk. BENKŐ Loránd, szerk. KUBÍNYI László–PAPP László, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976.
- CSIFFÁRY
2010 CSIFFÁRY Gergely: *Az egeri végváriak tevékenysége 1548–1596 között*, In: *Agria, XLVI. Az egeri Dobó István Vármúzeum évkönyve*, szerk. VERES Gábor, Eger, 2010, 27–91.
- DÉTSHY
1969 DÉTSHY Mihály: *Egy ismeretlen magyar vár – Szádvár*, In: *Hermann Ottó Múzeum Évkönyve*, VIII, szerk. KOMÁROMY József, Miskolc, Hermann Ottó Múzeum, 1969, 143–186.
- ECKHARDT
1943 ECKHARDT Sándor: *Az ismeretlen Balassi Bálint*, Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1943.
- FINÁLY
1884 FINÁLY Henrik: *A latin nyelv szótára*, Budapest, 1884.
<http://latin.oszk.hu/cgi-bin/3/index.cgi?function=index>
- FORGÁCH
1982 FORGÁCH Ferenc: *Emlékirat Magyarország állapotáról Ferdinánd, János, Miksa királysága és II. János erdélyi fejedelemsege alatt*, ford. BORZSÁK István, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982.

- HORN
2012
HORN Ildikó: *A hatalom pillérei. A politikai elit az Erdélyi Fejedelemség megszilárdulásának korszakában (1556–1588)*, Akadémiai doktori értekezés (Kézirat), 2012.
- ISTVÁNFFY
2003
ISTVÁNFFY Miklós: *Magyarok dolgairól írt históriája*, I/2, 13–24. könyv, TÁLLYAI Pál XVII. századi fordításában, Budapest, Balassi Kiadó, 2003.
- KÁLI
2014
KÁLI Gábor Csaba: *Bebek Ferenc és György. Két 16. századi főúr rövid életrajza*, <https://www.szadvar.hu/2014/07/kali-gabor-csaba-bebek-ferenc-es-gyorgy-ket-16-szazadi-four-rovid-eletrajza/>
- KISS–PAPP
1967
A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, I., főszerk. BENKŐ Loránd, szerk. KISS Lajos–PAPP László, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.
- KÖSZEGHY
2008
KÖSZEGHY Péter: *Balassi Bálint – Magyar Alkibiadész*, Budapest, Balassi Kiadó, 2008.
- MELICH
1912
Calepinus latin–magyar szótára 1585-ből, kiad. MELICH János. Budapest, MTA, 1912.
- OBORNI
2002
OBORNI Teréz: *Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt*, Budapest, Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 2002. (Fons Könyvek, I.)
- PÁLFFY
1997
PÁLFFY Géza: *Kerületi főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században*, In: *Történelmi Szemle*, 39. (1997) 2. sz., 257–288.
- PÁLFFY
2007
PÁLFFY, Géza: *Ransom Slavery along the Ottoman-Hungarian Frontier in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, In: *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth – Early Eighteenth Centuries)*, ed. Géza DÁVID–Pál FODOR, Leiden–Boston–Köln, Brill, 2007, 35–83. (The Ottoman Empire and its Heritage, Politics, Society and Economy, 37.)
- PÁLFFY
2011
PÁLFFY Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*, Budapest, MTA Történettudományi Intézet, 2011. (História Könyvtár. Monográfiák, 27.)

- PUSKÁR
2004
- PUSKÁR Anett: *Szapolyai János és Perényi Péter*, In: *Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről*, szerk. BESSENYEI József–HORVÁTH Zita–TÓTH Péter–GYULAI Éva–SOMORJAI Lehel, Miskolc, 2004, 215–203. (Studia Miskolcinsia 5.)
- SZABÓ
1982
- SZABÓ János Győző: *Az egri vár főkapitányainak rövid életrajza*. In: *Az egri vár híradója*, 17, szerk. SZABÓ János Győző. Eger, Eger Vára Baráti Köre, 1982, 5–33.
- TAKÁTS
1907
- TAKÁTS Sándor: *Magyar rabok, magyar bilincsek*, I, közlemény, In: *Századok*, 41. (1907) 415–435.
- TAKÁTS
1915
- TAKÁTS Sándor: *Rajzok a török világból* I. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1915.
- TAKÁTS
1922
- TAKÁTS Sándor: *Régi idők, régi emberek*, Budapest, Athenaeum, 1922.
- TAKÁTS
1928
- TAKÁTS Sándor: *Régi magyar kapitányok és generálisok*, Budapest, 1928.
- VERESS
1901
- VERESS Endre: *Izabella királyné, 1519–1559*, Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1901.

